

מדוע הופתעה ישראל במלחמת יום הכיפורים:

רקע: היות ולישראל אין עומק אסטרטגי (בשטחים שהיא יכולה להלחם בהם מבלי לסכן את מרכזי האוכלוסייה והכלכלה שלה) – בנתה ישראל מערך מודיעין משוכלל שהיה אמור לספק התראה מספקת (של מספר ימים) במקרה של פריצת מלחמה כדי שישראל תגייס את כוחות המילואים שלה.

1. קונספציה (הנחה) כושלת - כשלון המודיעין הישראלי:

אחד מתפקידי מערך המודיעין הוא להעריך את מגמות האויב ובהתאם / בהתחשב בהערכות אלו נערכים המדינאים ומפקדי הצבא.

הנחת המודיעין היתה (הקונספציה) כי מצרים לא תצא למלחמה בישראל לפני שתשלים את בניית כוחה, בעיקר את חיל האוויר שלה. על יסוד הנחה זאת סברו גורמי המודיעין כי מלחמה לא תהיה צפויה לפני שנת 1975.

כחודש לפני פרוץ המלחמה החלו לזרום ידיעות מודיעין על ההכנות המצריות והסוריות להתקפה. חלקן נבע מראיית ההכנות בשטח, ריכוזי כוחות וקידום לגבול ופרישת הכוחות במערך התקפי, וחלקן הגיע ממקורות מודיעין אמניים אשר מסרו כי בכוונת מצרים וסוריה לפתוח במתקפה. אולם ראשי המודיעין דבקו בעמדתם כי "הסבירות למלחמה נמוכה ביותר". בגלל הערכה מוטעית זו נדחה גיוס מערך המילואים והצבא לא נערך בהתאם למציאות בשטח. פרשת כשלון המודיעין ואי מוכנותו של צה"ל לפתיחת המלחמה כונו בציבור לאחר המלחמה בשם "המחדל".

2. כישלון קו בר-לב: לאורך תעלת סואץ הוקם קו ביצורים חזק שהתבסס על מעוזים שמוקמו על שפת התעלה ("קו בר-לב"), קו זה השרה אמונה כי המעוזים בשילוב יחידות שריון בעורפן, יעמדו בהתקפה מצרית. (הנחה זו לא היתה נכונה: מיד עם תחילת המלחמה הסתבר כי קו המעוזים נפרץ ותוך מספר ימים הוא נכבש ע"י המצרים למעט מעוז אחד).

3. ההטעייה המצרית: המצרים הסוו את כוונותיהם למלחמה ונקטו באמצעי הטעייה. הם הדגישו שתנועת הכוחות הרבה בסיני מתנהלת במסגרת תרגיל גדול. בנוסף לכך פרסמו המצרים ידיעות בתקשורת על כך שאינם מוכנים למלחמה.

4. הערכה מוגזמת של יכולות חה"א הישראלי: לאור הצלחתו המרשימה של חיל האוויר הישראלי במלחמת ששת הימים, המשיכה ישראל לבנות חיל אוויר חזק ביותר, והאמינה כי חיל האוויר יוכל להכריע את המלחמה העתידית בכח העליונות האווירית שלו. (במלחמה הסתבר כי טילי קרקע-אוויר שבידי המצרים גרמו לחיל האוויר אבדות כבדות).

נשיא מצרים-סאדאת.

גשר מצרי על התעלה

השפעות מלחמת יום הכיפורים על מדינת ישראל:

השפעות בתחום חברתי-פוליטי:

1. פגיעה באמון הציבור - המלחמה גרמה לפגיעה קשה בביטחון של הציבור הישראלי בצבא ובדרג המדיני (בדגש על משה דיין וגולדה מאיר). מעתה ואילך הם יהיו נתונים לביקורת ולהתייחסות ציבורית מפוכחת ויסודית יותר.
2. הקמת ועדת חקירה ממלכתית - הממשלה הקימה ועדת חקירה ממלכתית לבחינת מחדלי המלחמה. בראש הוועדה עמד נשיא בית המשפט העליון שמעון אגרנט ולכן היא נקראת-ועדת אגרנט. מסקנותיה הועדה בדבר האחריות הישירה למחדל הופנו כנגד הדרג הצבאי : הרמטכ"ל רא"ל דוד אלעזר נאלץ להתפטר, ושורה של קצינים בכירים באגף המודיעין ובפיקוד דרום הודחו.
3. הופעת תנועות מחאה - בציבור הופיעו תנועות מחאה אשר אנשיהן היו קצינים וחיללים שחזרו מן המלחמה. הידוע בין יוזמי תנועות המחאה היה סרן מוטי אשכנזי אשר במלחמה מלא תפקיד של מפקד מעוז "בודפשט" בצפון התעלה, המעוז היחיד שלא נפל בידי המצרים. תנועות המחאה קיימו הפגנות וקראו להתפטרות הדרג המדיני בראשות ראש הממשלה ושר הבטחון לאור אחריותם למחדל..
4. שינויים במפה הפוליטית : ועדת אגרנט אמנם פטרה את הדרג המדיני מאחריות למחדלי המלחמה אך תנועת המחאה נגד הממשלה הביאה להתפטרות שר הביטחון משה דיין ולאחריה את התפטרות ממשלת גולדה מאיר. הביקורת הציבורית הנמשכת על הממשלה סללה את הדרך למהפך הפוליטי של 1977 בו עלתה לשלטון מפלגת הליכוד בראשות מנחם בגין.
5. הגברת הקיטוב/המחלוקת בחברה הישראלית בענייני חוץ וביטחון - בחברה הישראלית גבר הקיטוב בין אלו שקראו להגברת האחיזה של ישראל בשטחי "ארץ ישראל השלמה" ע"י התנחלות רחבת היקף ("גוש אמונים") לבין אלו אשר קראו לוויתורים טריטוריאליים משמעותיים לערבים תמורת הסדר שלום ("שלום עכשיו").
6. התמודדות קשה עם השכול, הטיפול בנושא שבויים והנעדרים - נושאים כאובים אלו הפכו למרכזיים בציבור הישראלי. הוקם מרכז מיוחד לאיתור שבויים ונעדרים ונעשו מאמצים רבים להתחקות על גורלם של הנעדרים.

השפעות בתחום הכלכלי-חברתי:

7. נזקים כלכליים חברתיים - מלחמת יום הכיפורים גרמה לנזק כלכלי עצום. המשק הישראלי נקלע לקיפאון ולאינפלציה. כתוצאה מכך הממשלה הטילה מלווה מלחמה (מס) על הציבור וצמצמה מענקי רווחה לאוכלוסיות חלשות כדי לממן חלק מעלויות המלחמה הרבות. התוצאה היתה הגדלת הפערים החברתיים והמצוקה הכלכלית.

השפעה מדינית:

8. הגברת התלות של ישראל בארה"ב - המלחמה גרמה לנזק כלכלי עצום לכלכלה, לקיפאון במשק הישראלי ולאינפלציה. מצב זה הגביר את התלות של ישראל בסיוע הביטחוני, הכלכלי והמדיני של ארה"ב.

השפעות של מדינות ערב:

מצרים:

9. הסכם שלום עם ישראל - כשלונה הצבאי של מצרים למרות ההפתעה סללה את הדרך לביקור נשיא סאדאת בישראל ב-1977, לשיחות השלום ולחתימה על הסכם שלום בין ישראל למצרים (הסכם קימפ דיוד).

10. הידוק הקשרים עם ארה"ב - לאחר מלחמת יום הכיפורים חודשו היחסים הדיפלומטיים בין מצרים לארה"ב. מצרים החלה לקבל סיוע כלכלי מארה"ב ובמקביל התרחקה מהברית עם הרוסים.

סוריה:

10. המשך המדיניות הנוקשה-סוריה בראשותו של הנשיא אסד המשיכה במדיניות תקפנית נגד ישראל. היא תמכה בארגוני המחבלים בלבנון שפעלו נגד ישראל. מצד שני הקפידה לשמור על גבול שקט עם ישראל.

המעבר מ"כור היתוך" לחברה רבת תרבותית בישראל

רקע: עם קום המדינה ניסתה ההנהגה בישראל לעצב את דמותו של היהודי החדש ה"צבר" שהוא תוצר של גישת "כור היתוך". לאחר שנות ה-80 התרחשו בישראל תהליכים חברתיים ופוליטיים שהביאו למעבר לגישה הרבת תרבותית.

הגדרת המושג "כור היתוך":

עם קום המדינה שאפה ההנהגה לעצב את דמות החברה (ותיקים ועולים) בני הארצות והגלויות השונות שהגיעו לארץ לתרבות אחת בהתאם לערכי האומה הישראלית החדשה שקמה בארץ. ערכים אלו כללו: ציונות, חלוציות, עבודת אדמה, אהבת הארץ, שירות צבאי, תרבות עברית, שפה עברית וערכים דמוקראטיים של התרבות המערבית. כדי לעצב את דמותם ואופיים של העולים בדמותו של הישראלי החדש המתגבש ("הצבר") אומצה מדיניות שנועדה לעקור ולטשטש את הזהויות והמסורות השונות של העולים השונים שבאו לישראל ולהנחיל להם תרבות אחת חדשה – ישראלית ומערבית של החברה הקולטת.

הגורמים לתפיסת "כור היתוך":

1. **בניית "יהודי חדש"** – המדינה שאפה להמשיך את המהפכה הציונית שכללה, בין היתר, בניית מודל חדש של יהודי המתבטא בתרבותו, בעיסוקו ובהופעתו בניגוד למודל הישן והמגונה של היהודי בגולה. כתוצאה מכך אומצה גישת "כור היתוך" שנועדה "לסלק את החולאים של הגלות ולבנות חברה בריאה".
2. **חרדה דמוגרפית** – הנהגת המדינה חששה שהעולים הרבים בעיקר מארצות האסלאם יביאו לשינוי בדמותה של המדינה והחברה בשלושה מובנים: החשש לאבד את הדומיננטיות האשכנזית בחברה, החשש מאיבוד התדמית האירופית של המדינה והרצון לשמר את דמות ה"צבר" שיבנה את המדינה.
3. **זהות לאומית** – מדינת ישראל הייתה מדינה צעירה ובשלבי בנייה. היא קלטה כמות עצומה של עולים מתרבויות שונות, בזמן קצר ובקשיים כלכליים-ביטחוניים. המדינה אמצה את מדיניות כור היתוך כדי לבנות זהות ולכידות לאומית משותפת כחלק הכרחי ונחוץ להתפתחותה.

הגישה הרב תרבותית:

גישה זאת מכירה בזכותן של קבוצות שונות לשמר את הייחוד שלהן ומעמידה במרכז את הפרט ואת מתן הביטוי לגיוון הקיים בחברה הישראלית ולא את השאיפה לבניית תרבות וחברה חדשה ואחידה כמו של החברה הותיקה בארץ. גישה זו מוותרת על חלום החברה האחידה ומאפשרת לקבוצות שונות לשמור על שפתם, זהותם, תרבותם ומנהגיהם אך יחד עם זאת כולם מאוחדים בנאמנות הלאומית.

הגורמים למעבר לגישה הרב תרבותית:

1. האכזבה ממדיניות "כור ההיתוך" - עדות המזרח בישראל ראו במדיניות זו גישה המקפחת את תרבותם ולכן יצאו לפעולות מחאה ציבוריות נגד מדיניות זו. כתוצאה מכך עלתה לתודעה הציבורית המחיר ששילמו יוצאי עדות המזרח בטשטוש זהותם ותרבותם ולכן אומצה הגישה הרב תרבותית.

2. הפרט במרכז (האינדיווידואליזם) - בראשית המדינה הייתה החברה הישראלית מגויסת ממלכתית, נלחמת על קיומה כאשר צרכי החברה עומדים במרכז. לאחר מספר עשורים התרחשו תהליכים חברתיים בקרב התרבות המערבית והישראלית המעמידים במרכז את צרכי היחיד והשאיפה לחיים טובים (הנהנתנות). כתוצאה מכך אומצה הגישה הרב תרבותית כדי לתת מענה טוב יותר לרווחתו של היחיד.

3. גידול במגוון התרבותי - גלי העלייה מבר"מ, ארצות המערב, אתיופיה, העובדים הזרים והפליטים מאפריקה יצרו מציאות תרבותית שונה במיוחד בחברה הישראלית. כתוצאה מכך היה צורך במדיניות סבלנית יותר כלפי התרבויות השונות ולכן אומצה הגישה הרב תרבותית כדי לתת מענה טוב יותר לשוני התרבותי בחברה הישראלית.

4. שינויים בסדר היום הציבורי - החל מסוף שנות השבעים חלה ירידה בעיסוק של החברה הישראלית בנושאים לאומיים-ביטחוניים כתוצאה מהירידה בחרדה הקיומית ומהמחאה הציבורית לאחר מלחמת יום כיפור. כתוצאה מכך עלו לדיון ציבורי נושאים חברתיים ואישיים שאינם קשורים בביטחון המדינה, תהליך זה הוביל למעבר לגישה הרב תרבותית.

ביטויי המעבר לגישה הרב תרבותית:

מדיניות הקליטה הישירה- בהתאם למדיניות זו המדינה עודדה את העולה לבחור את מקום מגוריו ותחום עיסוקו בהתאם לשיקול דעתו. בהתאם לכך ניתן לעולה סל קליטה והטבות נוספות כדי לאפשר לו לבחור. בעבר המדינה השפיעה על מקום המגורים והתעסוקה של העולים בהתאם לצרכי המדינה והחברה.

תקשורת- בתחום התקשורת עברה ישראל מהפכה של ממש. תחנות הרדיו היו ממלכתיות בלבד: קול ישראל וגלי צה"ל. בטלביזיה היה רק ערוץ אחד- הערוץ הממלכתי. החל משנות ה-90 ואילך הוקמו בישראל תחנות רדיו וערוצי טלביזיה שונים הנותנים ביטוי לכל קבוצה עדתית או דתית בחברה הישראלית כמו: תחנה רוסית, אתיופית, מזרחית, חרדית, דתית-לאומית ועוד. גם התקשורת הכתובה עברה שינוי גדול וכיום יש מגוון של עיתונות אזורית, מקומית, עדתית ואו בשפות שונות.

עמדה סובלנית כלפי התרבות והלשון של העולים- המדינה מפרסמת דברי הסבר ופרסום נחוצים גם ברוסית, ערבית ואמהרית. המדינה מתקצבת ומאפשרת לקהילות השונות לשמור על תרבות המוצא שלהם במקביל לתרבות הישראלית.

עיצוב הזיכרון הלאומי- בשנות קיומה הראשונות של המדינה טקסי הזיכרון השונים, החגים והאנדרטאות נתנו ביטוי לגורל הלאומי המשותף של העם היהודי. עם השנים ניתן ביטוי לאנדרטאות צבאיות שהוקמו ע"י המשפחות השכולות ולא רק ע"י המדינה (לדוגמה האנדרטה לזכר חללי אסון המסוקים בשאר ישוב). כמו כן הסיפורים האישיים של ניצולי השואה תפסו מקום מרכזי בזיכרון הלאומי. כמו כן ניתן ביטוי לפרשנויות שונות על אירועים היסטוריים.

תרבות- התרבות הישראלית לגווניה כמו מוזיקה, ספרות, תיאטרון וקולנוע התפתחה ויצקה תכנים לאומיים מובהקים בשנות ה-50 וה-60. תרבות זאת שמרבית יוצריה השתייכו לקבוצות הותיקות והאשכנזיות הייתה מגויסת בעיקרה ע"י השלטון. היא הדגישה את תהליך בניית האומה, הלאומיות הישראלית, חיזוק הביטחון, וההווי המשותף ליושבי הארץ. לקראת שנות ה-70 מתחיל תהליך של גיוון בכל ענפי היצירה. גדל חלקם של היוצרים המזרחיים ושל הנשים. במוזיקה הפופולארית לצד שירי הלהקות הצבאיות ושירי "ארץ ישראל הישנה" נחשף הציבור, למוסיקה אתנית, למוזיקה מזרחית ולפזמונים המבטאים את חוויות היחיד ורגישותו ולא רק חוויות לאומיות מעצבות. בקולנוע הישראלי נוצרו סרטים המציגים את החברה הישראלית על גווניה השונים כמו "סוף העולם שמאלה" המתאר חיים בעיירת פיתוח או "ההסדר" סרט המתאר את החברה הדתית לאומית.

חינוך- בתחום החינוך עברה החברה הישראלית שינוי: מחינוך ממלכתי המבוסס על ארבעה זרמים עיקריים: ממלכתי-כללי, ממלכתי-דת, ערבי וחרדי לחינוך מגוון. עם השנים התפתחו זרמים חינוכיים נוספים כמו: בתי ספר פרטיים, בתי ספר סביבתיים, בתי ספר לטבע ותת זרמים בחינוך החרדי והערבי.